

ks. Wojciech Misztal

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Globalizacja a dzieło stworzenia-zbawienia

„Globalizacja” to pojęcie często dziś stosowane, w pewnym sensie będące symbolem współczesności. Dobrze obrazują to następujące dane liczbowe. Wyszukiwarka Google dla polskiego terminu „globalizacja” podaje 1,66 mln wyników¹, dla angielskiego *globalization* 9,6 mln wyników², zaś dla *globalisation* 3,34 mln wyników³. Nie wchodząc w szczegóły dyskusji dotyczącej rozumienia globalizacji⁴, tutaj będziemy ją rozumieć jako proces i pogłębiającą się świadomość bycia coraz bardziej grupą, wspólnotą zamieszkującą Ziemię, gdzie poszczególne osoby i zbiorowości ludzi są ze sobą powiązane na liczne sposoby, od siebie zależą, wpływają na siebie pozytywnie lub negatywnie. Należy przy tym uwzględnić, że taki proces w znaczącym stopniu dokonuje się dzięki trwającemu od około połowy ubiegłego stulecia rozwojowi komunikacji międzyludzkiej w wyniku postępu czy wręcz przeskoku technologicznego. Ten ostatni w skrócie można przedstawić jako dotyczący dwóch różnych i zarazem związanych ze sobą wymiarów: fizycznego przemieszczania się ludzi oraz przekazu ludzkiej myśli w formie pisanej, obrazu, dźwięku.

Druga część tytułu niniejszego opracowania odsyła do koncepcji od początku znanej chrześcijaństwu i głoszonej przez tę religię. *De facto* jest ona starsza od chrześcijaństwa (zob. np. Rdz 1, 1 – 3, 24). Przy czym chrześcijaństwo nie ograniczyło się do przyswojenia tej problematyki (zob. np. 2 Kor 5, 17)⁵. Nawet gdyby

¹ Dane za: https://www.google.pl/?gws_rd=ssl#q=globalizacja (9.06.2014).

² Dane za: https://www.google.pl/?gws_rd=ssl#q=globalization (9.06.2014).

³ Dane za: https://www.google.pl/?gws_rd=ssl#q=globalisation (9.06.2014).

⁴ Zob. np. L. Nädrag, M. Bala, *A study of the term „globalisation”*, „Linguistic and Philosophical Investigations” 13 (2014), s. 641–649; N. Fairclough, *Language and globalization*, „Semiotica” 2009 Issue 173, s. 317–342.

⁵ Zob. J. R. Levison, *Creation and new creation*, [w:] *Dictionary of Paul and his letters*, ed. G. F. Hawthorne etc., Downers Grove–Leicester 1993, s. 189n.

abstrahować od znacznie rozpowszechnionej współcześnie obojętności czy wręcz wrogości względem religii – i, być może, najczęściej względem Kościoła katolickiego⁶ – to tak sformułowane zestawienie może przedstawiać się jako spotkanie przeszłości i nowoczesności, wcześniejszego stadium rozwoju myśli ludzkiej i jej współczesnego dorobku. Czy jednak te dwa nurty refleksji ludzkiej oraz odpowiadającej im rzeczywistości nie łączy coś więcej?

1. Chrześcijańska koncepcja dziejów: dzieło jednoczenia

Chrześcijaństwo jest religią. Odnośnie do tego oczywistego stwierdzenia nasuwa się jednak pytanie, czy bierze się je wystarczająco pod uwagę, oceniając chrześcijaństwo (co dotyczy zarówno chrześcijan, jak i niechrześcijan, osób do tej religii nastawionych pozytywnie, obojętnie czy wrogo)⁷.

Jako religia chrześcijaństwo dzieli się ważnym przekonaniem, a w pewnym sensie wolno i trzeba tu mówić także o ważnym doświadczeniu, które przedstawiają się jako wskazanie na pewną logikę, celowość właściwe dziejom świata stworzonego, a w tym poszczególnym ludziom. Zasadnicze źródło tego przekonania i doświadczenia stanowi rzeczywistość, którą teologia chrześcijańska określa jako objawienie się Boga, jako objawienie przez Boga swych zamiarów wraz z ich realizacją. Z teologicznego punktu widzenia mamy tu do czynienia z najwyższym, najdoskonalszym co do rangi sposobem poznania. Nie oznacza to jednak irracjonalności, niepoznawalności itp., lecz racjonalność jako daną i chcianą przez Boga, choć faktycznie człowiek staje przed przewyższającym go misterium. Koncepcja historii, którą odczytuje i stara się podzielać chrześcijaństwo, to zarazem rezultat życia właśnie w historii, czyli wynik wielorakiego wpływu na ludzi środowiska, np. cech właściwych danej epoce, dziedzictwa przeszłości, ocen i oczekiwań związanych z przyszłością. Takie połączenie elementów nadprzyrodzonych i doczesnych, nawet ich przenikanie się i scalanie z ludzkiego punktu widzenia skutkuje różnymi trudnościami, jednak posiada też niebagatelny potencjał pozytywny oraz może fascynować.

Chrześcijańskie rozumienie i doświadczenie historii jako realizacji misterium stworzenia-zbawienia dobrze oddaje obecnie powszechnie przyjmowana w wydaniach Biblii kolejność ksiąg biblijnych: od stworzenia (pierwsze dwa rozdziały Księgi Rodzaju) do eschatologicznej, pełnej realizacji dzieła odkupienia

⁶ Zob. diagnozę sytuacji prezentowaną przez J. Mariańskiego, *Sekularyzacja, desekularyzacja, nowa duchowość. Studium socjologiczne*, Kraków 2013, s. 1997–1999.

⁷ Zob. np. J. Jastrzębski, *Media i religia*, [w:] *Media a religia*, red. I. Borkowski, B. Jastrzębski, D. Lewiński, Wrocław 2011, s. 12n.

(ostatnie dwa rozdziały Księgi Objawienia św. Jana). Między początkiem i celem stopniowo realizuje się Boży zbawczy zamiar, co przedstawiają teksty biblijne. Na drodze jego urzeczywistnienia pojawiają się przeszkody czy niejeden kryzys, których bodajże najważniejszą cechą jest ich przewycięzalność. Jest to proces naznaczony dominacją dobra, i to wzrastającą (zob. np. piąty rozdział Listu do Rzymian). List do Efezjan i Pierwszy List św. Piotra nawet przesuwać dzieło stworzenia-zbawienia jeszcze przed akt stwórczy i mocno akcentują zaangażowanie, determinację Boga, by dzieło stworzenia otrzymało pomyślnie zakończenie (Ef 1, 3–6; 1 P 1, 18–22). Historia nie przestaje więc być czasem objawienia Bożej miłości, stając się właśnie dziejami zbawienia. Stąd uzasadnione jest mówienie jako o pewnej całości właśnie o dziejach stworzenia-zbawienia czy o dziele stworzenia-zbawienia.

Z chrześcijańskiego punktu widzenia szukanie oparcia w Biblii w związku z podjętym tematem jest jak najbardziej uzasadnione. Biblia jest tekstem teologicznym o najwyższej randze dla chrześcijan. Dotyczy to nie tylko przeszłości. Jan Paweł II pisze o Piśmie Świętym, iż jest ono wzorem dla komunikacji, w tym tej związanej z najnowszymi technologiami⁸. Nowy Testament wskazuje na właściwe chrześcijaństwu (inna sprawa, czy następnie z różnych przyczyn wystarczająco zauważane) przekonanie, że dzieło stworzenia-zbawienia to komunikacja, jednoczenie, i to bardzo szeroko zakrojone co do jakości i zasięgu. Do ważnych w tym przypadku tekstów zaliczają się przesłania: o boskim Słowie, Jego wcieleniu, czyli komunikacja dokonuje się w wymiarze wizualnym, dźwiękowym, nawet przez dotyk (1 J 1, 1), i realizacji w ten sposób usynowienia ludzi przez Boga (J 1, 12–13), o przewyciężeniu podziałów międzyludzkich (język, narodowość, religia, płeć) i połączeniu w scementowaną, braterską grupę dzięki obecności i działaniu Bożemu (Dz 12, 1–41; 11, 1–18; Ga 3, 5 – 4, 6), o istotach stworzonych jako oczekujących z nadzieją na udział w odkupieniu ludzi, w ich synowskim zjednoczeniu z Bogiem (Rz 8, 19–21), o nowym stworzeniu i pojednaniu przez Boga świata z sobą (2 Kor 5, 17. 19), hymn o realizacji przez Boga zamiaru usynowienia ludzi i zjednoczenia wszystkiego w Chrystusie (Ef 1, 1–12), hymn o zbawczym uniżeniu i wywyższeniu boskiego Syna jako posiadającym konsekwencje kosmiczne (Flp 2, 6–11), hymn o zbawczym przewodzeniu stworzeniom i jednoczeniu ich przez Syna (Kol 1, 12–20).

Zarysowane w ten sposób przesłanie można oddać, odwołując się do myśli o nowym stworzeniu rozumianym jako udzielenie przez Boga zbawionym,

⁸ Zob. Jan Paweł II, List apostołski do odpowiedzialnych za środki społecznego przekazu *Szybki rozwój*, 24.01.2005, 4.

odnowionym, odrodzonym stworzeniom eschatologicznej pełni życia⁹. Na ten proces jako ważny element, realizowany już w doczesności, składa się przeciężanie jako związanych z grzechem i ze złem podziałów oraz budowanie coraz doskonalszej komunii przyjmujących zbawienie z Bogiem i między sobą¹⁰. Mamy tutaj do czynienia z logiką, która wydaje się dobrze odpowiadać rozumieniu świata stworzonego jako kosmosu w etymologicznym znaczeniu tego terminu. Greckie *kosmos* oznacza „ład”, „porządek”. Tym samym wydaje się, że znajdujemy się wobec jednego z największych wyzwań stojących obecnie przed duchowością chrześcijańską, czyli koniecznością dzielenia się przez chrześcijaństwo rozumieniem i doświadczeniem związków z Bogiem. Niebezpieczne staje się znaczące rozejście się chrześcijaństwa i znacznych obszarów współczesnej cywilizacji¹¹. Szczególnie emblematiczne wydaje się tu być rozpowszechnione obecnie przekonanie, iż rozwojem życia kieruje walka o byt, czyli eliminowanie słabszych, gorzej przystosowanych, postrzeganie historii wszechświata jako naznaczonej katastrofami, unicestwieniem, cyklami rozwoju i zanikania w mikro- i megaskali czasowej i przestrzennej. Czy mamy tutaj do czynienia z konfliktem między dwoma koncepcjami? Czy możliwa jest harmonizacja stanowisk, znalezienie wspólnego mianownika? Czy wolno (należy) oczekiwać, że postęp nauki przyczyni się do rewizji poglądów i zbliżenia do stanowiska chrześcijańskiego? Doświadczenie pokazuje, że w przypadku rozbieżności między przekazem biblijno-teologicznym i odpowiadającym właściwemu danej epoce poznaniem ocenianym jako naukowo pewne to pierwsze może okazać się prawidłowe¹². Z podejściem chrześcijańskim wydaje się natomiast być zbieżne coraz większe wyczulenie na konieczność i przydatność uwzględniania potrzeb innych, co jest postrzegane jako warunek przetrwania ludzkości na Ziemi. Przy czym tymi innymi są ludzie, ale także inne stworzenia zamieszkujące, współtworzące nasz świat. To tak, jakby udzielone przez Stwórcę powołanie do czynienia sobie przez ludzi ziemi poddaną było coraz bardziej odczytywane w świetle jego pierwotnego kontekstu, czyli sytuacji, gdy nie ma grzechu, egoizmu i innych postaci zła. To tak, jakby dochodziło zarazem do ponownego uważnego wczytywania się w przykazanie miłości bliźniego, lepszego uświadamiania sobie znaczenia tego przykazania,

⁹ Zob. np. W. Misztal, *Duchowość chrześcijan w świetle listów Pawłowych: związki z Bogiem*, Kraków 2010, s. 61n; 240n.

¹⁰ J. B. Green, *Death of Christ*, [w:] *Dictionary of Paul and his letters*, dz. cyt., s. 206.

¹¹ Zob. Paweł VI, Adhortacja apostołska o ewangelizacji w świecie współczesnym *Evangelii nuntiandi*, 8.12.1975, 20; Jan Paweł II, Orędzie na 18. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Środki społecznego przekazu narzędziem spotkania między wiarą i kulturą*, 24.05.1984.

¹² Interesującego przykładu dostarczają tu wynikające z prac archeologicznych ustalenia naukowe co do historii starożytnego Bliskiego Wschodu, które doprowadziły m.in. do zrewidowania opinii o Biblii jako nieprzekazującej informacji o charakterze historycznym.

pogłębiania się refleksji nad podstawowym zagadnieniem, kto jest moim bliźnim, i jak się do niego mam odnosić. Na tym gruncie duchowość chrześcijańska może okazać się o wiele bardziej atrakcyjna, niż jest obecnie postrzegana, czyli w okresie, kiedy mamy do czynienia z konsekwencjami dechrystianizacji, uprzedzeń, obojętności czy wręcz wrogości wobec chrześcijaństwa.

2. Katolickość jako pozytywny wkład chrześcijaństwa w rozwój i jednoczenie

Chrześcijaństwo jest religią. Znaczy to, że według chrześcijaństwa zasadniczym źródłem motywacji, ocen, postaw i działań w ostatecznym rozrachunku są związki z Bogiem. Stanowią one podstawowy nurt duchowości. Kiedy ta ostatnia w doczesnym „teraz” rozwija się prawidłowo, to oddziałuje pozytywnie w wielu wymiarach. Gdy kształtuje się negatywnie, to wywiera wieloaspektowy wpływ ujemny. W rozumieniu chrześcijańskim globalizacja ze swymi stronami pozytywnymi i zagrożeniami sytuuje się wewnątrz dzieła stworzenia-zbawienia, stanowi jego część, wynika m.in. z duchowości¹³.

Już sama nazwa „Kościół katolicki” wskazuje na dzieło jednoczenia w wymiarze powszechnym. Przymiotnik „katolicki” wywodzi się z gr. *katholikos*, które znaczy „powszechny”. Natomiast polskie słowo „Kościół” oddaje podjęty już przez Nowy Testament termin *ekklësia* (np. Mt 16, 18; 1 Tes 1, 1), który przekazuje ideę przywoływania, zwoływania, gromadzenia. Nowy Testament jednoznacznie wskazuje, że zaproszenie do tego jednoczenia ma charakter uniwersalny (np. Mk 16, 15–16; J 3, 16; 12, 32). Kościelność i katolickość to poczucie misji jednoczenia i jej realizacja. Teksty nowotestamentowe, poprzez podane w nich przykłady, dają dobry wgląd, w jaki sposób jednoczenie dokonuje w różnych wymiarach egzystencji. Jest to zarazem prezentacja, jak chrześcijaństwo pozytywnie wpisuje się w przemianę osób ludzkich, kultur, życia społecznego, świata, właśnie gromadząc, budując wspólnotę. Według Listu do Rzymian głęboka, niewyobrażalna w doczesności integracja nie dotyczy jedynie bytów ludzkich (Rz 8, 19–21). Samo jednoczenie niewątpliwie ma cenny charakter terapeutyczny, jednak nie będąc

¹³ Zarazem globalizacja przez swe przyczyny i elementy wpływa na duchowość jako wyrażającą się w postawach ludzkich. Bynajmniej nie musi to być wpływ negatywny. Zob. np. T. Kornecki, *Pozytywny wpływ mediów na relacje rodzinne w świetle nauczania Jana Pawła II*, „Studia Socialia Cracoviensia” 3 (2011) nr 1 (4), s. 109n; S. Soczyński, *Komunikacyjna odpowiedzialność przedsiębiorstw medialnych*, „Studia Socialia Cracoviensia” 4 (2012) nr 2 (7), s. 87n; M. Micyńska-Kowalska, *Człowiek i świat wartości w społeczeństwie informacyjnym*, [w:] *Wartości w mediach – z dolin na szczyty*, red. A. Baczyński, M. Drożdż, Tarnów 2012, s. 39n.

elementem powrotu do nawet najlepszego stanu z przeszłości, wpisuje się w rozwój, rozkwit życia (np. Łk 7, 18–22; 1 Kor 2, 9; Ap 21, 1 – 22, 21).

Z chrześcijańskiego punktu widzenia zasadnicze znaczenie posiada ta integracja, którą jest pełne zjednoczenie z Bogiem w wieczności. Przy czym jest ona rozumiana jako integracja także z innymi stworzeniami, które będą się cieszyć tą pełnią (zob. np. 1 Kor 2, 9; 1 Tes 4, 17). Takie jednoznaczne ukierunkowanie nie oznacza jednak braku starań, gdy chodzi o kształtowanie doczesności, jednocześnie w niej (zob. Flp 1, 21–26). Nawet mamy do czynienia ze ścisłym, nierozdzielalnym połączeniem tych dwóch wymiarów, nurtów czy zakresów budowania komunii, jak to jednoznacznie ukazuje znana scena sądu ostatecznego z Ewangelii św. Mateusza (Mt 25, 25–31).

Jednoczenie, w którego realizację angażuje się chrześcijaństwo, przedstawia się jako przewyciężanie np. następujących wykluczeń: o charakterze religijnym; duchowym; etnicznym; ze względu na status społeczny, ekonomiczny, wykształcenie; ze względu na płeć; ze względu na wiek i związane z nim możliwości działania: dzieci, osoby starsze; w związku z chorobą, kalectwem; ze względu na bycie niewolnikiem; z powodu uwięzienia; związanych ze śmiercią (np. Mt 25, 25–31; Łk 7, 11–15; 16, 26). Teksty biblijne pokazują, że różne rodzaje wykluczeń łączą się, nakładają na siebie i potęgują (np. Mk 5, 1–22). To tak, jakby miała miejsce globalizacja negatywna. Przy czym trzeba podkreślić, iż chrześcijaństwo odrzuca dualizm dobro-zło i głosi, że przewaga jest absolutnie po stronie dobrego Boga, a tym samym i dobra (np. Rz 5, 15–17). I tak Chrystus spełnia prośbę poganina (Mk 7, 25–30). Przedstawiciel obcej wspólnoty religijnej jest ukazany jako pozytywny wzór (Łk 17, 12–19). Uwolnienie spod panowania demona oznacza naprawę i pogłębienie relacji z Bogiem: w ten sposób dokonuje się następnie przewyciężenie wyobcowania z życia rodzinnego i społecznego (Mk 5, 18–20)¹⁴. Chrześcijaństwo, zachowując tożsamość religijną, znacząco szybko umiędzynaradawia się (Kol 3, 11). List do Efezjan wskazuje, że takie zjednoczenie przewycięża bardzo poważne przeszkody i podziały (Ef 2, 14), łączy na jednakowych prawach i z takimi samymi obowiązkami, jednoczy w rodzinę samego Boga (Ef 2, 19). Cechą, którą chrześcijaństwo posiada i rozwija, jest przekraczanie granic wyznaczanych przez status społeczny i tym samym np. ekonomiczny. Od początku wspólnota kościelna jest pod tym względem bardzo złożona, jednoczy (np. 1 Kor 1, 26–28). Zwalczane przez św. Pawła niewłaściwe

¹⁴ W tym kontekście należy zwrócić uwagę na kwestię relacji między opętaniem a rozpoznawanymi współcześnie zaburzeniami psychicznymi. Szerzej na ten temat zob. J. Dziedzic, *Kapelan wobec problemu opętania. Terapia czy egzorcyzm*, [w:] *Odnaleźć wykluczonych. Wsparcie terapeutyczno-duszpasterskie pacjentów Szpitala Specjalistycznego im. dr. Józefa Babińskiego w Krakowie. Wybrane aspekty*, red. J. Dziedzic, J. Klimek, Kraków 2014, s. 247n.

podejście do Eucharystii wskazuje pośrednio, że do wspólnoty chrześcijańskiej należą ludzie zamożni, którzy nie muszą pracować czy też mogą pracę zakończyć wcześniej oraz ludzie ubożsi i niewolnicy, którzy muszą pracować cały dzień. Pawłowa troska o godne sprawowanie Eucharystii jest zarazem troską o przewyciężanie wykluczeń społecznych (1 Kor 11, 20–30). Zdaniem przeciwników Jezusa, arcykapłanów i faryzeuszy (J 7, 45) „tłum, który nie zna Prawa, jest przeklęty” (J 7, 49). Przeciwnicy Chrystusa i tłum to członkowie tego samego narodu i tej samej wspólnoty religijnej. Wierzący w Niego będą pochodzić i z jednego, i z drugiego kręgu (np. J 7, 43; Dz 6, 7; 15, 5; Flp 3, 5). Przytoczone słowa o tłumie, „który nie zna Prawa” i z tego powodu „jest przeklęty” (J 7, 49) oraz o niewielkiej liczbie mędrców (św. Paweł jednak nie pisze, jakoby ich w ogóle nie było) wśród pierwszych chrześcijan w Koryncie (1 Kor 1, 26), skłaniają do zwrócenia uwagi na przewyciężanie jeszcze jednego wykluczenia. Można je określić jako dotyczące wykształcenia, zdolności, potrzeb o charakterze intelektualnym. Pierwsze pisma chrześcijańskie jednoznacznie wskazują (przez ich powstanie, poziom, rozpowszechnienie się, dalszy skuteczny przekaz), że już wtedy było wśród chrześcijan znacząco dużo ludzi umysłowo bardzo zdolnych i że na ich prace istniało wyraźne zapotrzebowanie, oni zaś dzielili się swym talentem i wiedzą. Należy także zwrócić uwagę na jeden z największych darów chrześcijaństwa dla cywilizacji i jednoczenia ludzi, na rozwój i upowszechnienie szkolnictwa wszystkich szczebli.

Ewangelie poświęcają uwagę Matce Chrystusa, ukazując jej wyjątkową rolę w misterium zbawienia (zob. np. Łk 1, 26–38; J 2, 1–11; 19, 25–27): mamy tu prawdopodobnie jeden z najważniejszych czynników spośród tych, które spowodowały przejście od starożytnego grecko-rzymskiego modelu miejsca kobiet w życiu społecznym do nam współczesnego¹⁵. Chrystus bardzo pozytywnie odnosi się do kobiet. Na przykład bierze je w obronę, odwołując się do zamysłu Stwórcy co do związku małżeńskiego i wskazując, że późniejsza praktyka to wynik ludzkiej ułomności i grzeszności (Mt 19, 3–9). Pierwszy List do Koryntian uczy, że żona i mąż w życiu małżeńskim i rodzinnym są sobie równi w prawach i obowiązkach (np. 7, 1–5. 12–16). Pobieżna lektura Ef 5, 21–32 może skutkować przekonaniem, że chrześcijaństwo promuje podporządkowanie kobiety mężczyźnie, żony mężowi. Jednak w świetle tego tekstu przewaga (stosując się do wcześniej przyjętej terminologii) męża czy mężczyzny w ostatecznym rozrachunku sprowadza się do oddania życia za żonę na wzór Chrystusa¹⁶.

¹⁵ Zob. L. BOUYER, L. DATTRINO, *Storia della spiritualità*, t. 3A: *La spiritualità dei padri (II–V secolo)*. *Martirio – verginità – gnosi cristiana*, Bologna 1986, s. 39.

¹⁶ Zob. np. C. S. Keener, *Man and woman*, [w:] *Dictionary of Paul and his letters*, dz. cyt., s. 548n; C. Burini, *La spiritualità della vita quotidiana nel II e III secolo*, [w:] C. Burini, E. Cavalcanti, *Storia*

Powstające chrześcijaństwo wkracza w świat, w którym dzieci nie są otaczane taką troską, jak to ma miejsce we współczesnej cywilizacji europejsko-amerykańskiej¹⁷. Tymczasem Nowy Testament zawiera relacje o uzdrowieniach i wskrzeszeniach dzieci, przywracaniu ich rodzicom (zob. np. Mt 9, 18–25; Łk 7, 11–15; 9, 38–42). Występek przeciw dziecku jest traktowany jako bardzo poważny (Mt 18, 6). Głosząc Ewangelię, Chrystus dostrzega także dzieci, staje w ich obronie, by mogły do Niego przyjść, błogosławi im (Mk 10, 13–16). Ze względu na swą prostotę i zdolność do wzrastania, stawania się dojrzalszym Chrystus przedstawia dorosłym dziecko za wzór (Mt 18, 1–4). Uwzględniając właściwe starożytności uwarunkowania (np. prawo rzymskie przyznawało ojcu nie tylko możliwość bardzo surowego karania, ale także zabicia dziecka), na uwagę zasługują słowa: „Ojcowie, nie rozdrażniajcie waszych dzieci, aby nie traciły ducha” (Kol 3, 21), „ojcowie, nie pobudzajcie do gniewu waszych dzieci” (Ef 6, 4).

Nowy Testament informuje o szczególnie bliskich więzach łączących z Bogiem mężczyznę w podeszłym wieku jak też kobietę w podeszłym wieku (Łk 2, 36–38): dzięki tej rralacji takie osoby są przydatne dla swego otoczenia (Łk 2, 25–38). Chrystus ocenia opiekę dzieci nad rodzicami jako kwestię pierwszej rangi: analogicznie jak w przypadku obrony żony, także w tym wypadku Chrystus wskazuje, że brak takiej opieki to odejście od prawidłowego stanu rzeczy, i wskazuje środki zaradcze (Mt 7, 6–13; Mt 19, 3–9). Przewyciężanie wykluczeń spowodowanych złym stanem zdrowia, np. utratą wzroku, słuchu, utrudnieniami w poruszaniu się, byciem sparaliżowanym (np. Mt 12, 22) dokonuje się przez uzdrowienia i opiekę będącą wyrazem miłości bliźniego (np. Mt 9, 1–8; 11, 1–6; Dz 3, 1–11)¹⁸. List do Filemona to jeden z tych tekstów biblijnych, których lektura prowadzi do wniosku, że podział ludzi na wolnych i niewolników, powszechnie przyjmowany za normalny nie jest czymś naturalnym, doskonałym. Jeżeli nauczanie Apostoła kwestionuje i obala taki stan rzeczy, to w takim razie taki podział należy łączyć z grzechem i jego konsekwencjami. Chrystus jednoczy z sobą tak niewolników, jak i ludzi wolnych. Wszyscy oni dzięki pokonaniu wykluczenia, którym jest grzech wraz z jego skutkami, jako zjednoczeni z Chrystusem tworzą jedną rodzinę (Flm 15 – 16).

della spiritualità, t. 3C: *La spiritualità della vita quotidiana*, Bologna 1988, s. 97n; E. Cavalcanti, *La spiritualità del popolo Cristiano nei secoli IV e V*, [w:] C. Burini, E. Cavalcanti, *Storia della spiritualità*, dz. cyt., s. 155n.

¹⁷ Szerzej na ten temat zob. np. C. Burini, *La spiritualità della vita quotidiana nel II e III secolo*, dz. cyt., s. 103n; E. Cavalcanti, *La spiritualità del popolo Cristiano nei secoli IV e V*, dz. cyt., s. 174n.

¹⁸ Zob. L. Bouyer, *Storia della spiritualità*, t. 3B: *La spiritualità dei Padri (III–VI secolo)*. *Monachesimo antico e Padri*, Bologna 1986, s. 57n; W. Misztal, *Modlitwa uzdrowionego*, [w:] *Ante Deum stantes*, red. S. Koperek, Kraków 2002, 437n.

Chrześcijaństwo jest ukierunkowane na kształtowanie duchowości, postaw (zob. np. 2 Tm 3, 14). Ważny jest tutaj zwłaszcza program naśladowania Boga, Chrystusa oraz wybitnych ludzi jako mistrzów życia duchowego (zob. np. Mt 16, 24; 1 Kor 1, 11; Ef 5, 1; Flp 3, 17; 1 Tes 1, 6). Na działalność Chrystusa i Jego uczniów jako zasadniczy element często składa się właśnie jednoczenie, i to nawet tam, gdzie wcześniej wydawało się ono niemożliwe (zob. np. Mt 11, 4–5; Łk 7, 22; 1 Kor 1, 26–28). Zostaje w taki sposób wytyczona pewna droga: kolejne pokolenia chrześcijan uczestniczą, mają czerpać, działać w nurcie miłości, która daje się poznać także w ten sposób.

3. Stosunek Kościoła do mass mediów jako przykład podejścia do dynamicznych zmian cywilizacyjnych

Rozwój środków przekazu w ostatnich dziesięcioleciach stanowi przyczynę i zarazem znak globalizacji, postępu nie tylko technologicznego. Nieraz chrześcijaństwo było przedstawiane jako nienadążające za rozwojem cywilizacji czy nawet jako jej wróg. Jest faktem, że Kościół katolicki raz po raz zwracał uwagę na niebezpieczeństwa związane z przemianami społecznymi, politycznymi, ekonomicznymi itp., które razem z innymi czynnikami składają się dzieje ludzkości¹⁹. Być może nawet jego ostrzeżenia czy upomnienia bywały wyraźniej dostrzegane (nieraz łączyło się to z ich krytyką czy odrzuceniem). Przykładu dostarcza tutaj kwestia świata środków społecznego przekazu²⁰. Na ich przykładzie jednak widać też, iż mamy do czynienia z dostrzeganiem przez Kościół w zmianach, w rozwoju cywilizacji także tego, co dobre, promowaniem tego, co wartościowe²¹.

Należy tu wskazać na Piusa XI i pierwsze papieskie orędzie radiowe z początku 1931 roku: *Pierwsze orędzie radiowe do wszystkich ludzi i każdego stworzenia*²².

¹⁹ Np. Pius XII, *Litterae encyclicae de re cinematographica, radiophonica ac televisifica Miranda prorsus*, 8.09.1957; Franciszek, *Orędzie na 48. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu Przekaz w służbie autentycznej kultury spotkania*, 24.01.2014. Zob. A. Kurnik, *W polu dobra i zła. Kilka uwag o roli soborowego dekretu Inter mirifica*, „Studia Socialia Cracoviensia” 5 (2013) nr 2 (9), s. 10n.

²⁰ Zob. np. A. Baczyński, *Ukazać Kościół przez świat mediów*, [w:] A. Baczyński, M. Drożdż, *Nie lękajcie się. Jan Paweł II i media*, Kraków 2011, s. 53n; Z. Pasek, K. Skowronek, *Rola mediów w kreowaniu konfliktów społecznych. Trzy przypadki obrazy uczuć religijnych*, [w:] *Media a religia*, red. I. Borkowski, B. Jastrzębski, D. Lewiński, Wrocław 2011, s. 93n.

²¹ Zob. M. Drożdż, *Medialne mirifica*, „Studia Socialia Cracoviensia” 5 (2013) nr 2 (9), s. 21n.

²² Pius XI, *Il primo radiomessaggio tutte le genti e ad ogni creatura Qui arcano Dei*, 12.02.1931; za: http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/speeches/documents/hf_p-xi_spe_19310212_ra

Przez zwrócenie się do całej ludzkości i do wszelkiego stworzenia dobrze harmonizuje ono z dzisiejszymi przemyśleniami i doświadczeniami dotyczącymi globalizacji czy nawet w jakiś sposób prowadzi jeszcze dalej w duchu chrześcijańskiego spojrzenia na dzieło stworzenia i zbawienia (zob. np. Rz 8, 19–23). Warto zwrócić uwagę, że kontekst, w jakim ta próba nawiązania dialogu w zakresie globalnym, powszechnym ma miejsce, pod niejednym względem różni się od współczesnych nam uwarunkowań z połowy drugiej dekady XXI wieku. Na przykład z religijnego, ale nie tylko, punktu widzenia świat jest wtedy bardzo podzielony za sprawą potężnego komunizmu i rosnącego w siłę nazizmu a relacje między Kościołem katolickim i innymi wyznaniem chrześcijańskimi i religiami niechrześcijańskimi nie przedstawiają się jeszcze tak, jak obecnie jest rozumiany ekumenizm i dialog, niejako symbolizowane przez spotkania papieskie w Asyżu 27 października 1986 roku i 27 października 2011 roku. Orędzie jest też wcześniejsze niż dostrzeżenie kwestii ekologicznej, podjęcia jej, do upowszechnienia się świadomości ścisłych związków i wspólnoty losów ludzi i innych stworzeń.

W 1957 roku w encyklice o kinematografii, radiofonii i telewizji *Miranda prorsus* papież Pius XII napisał: „Miranda prorsus technicae artis inventa [...]”, czyli „Cudowne wynalazki techniki [...]”²³. Kontekst wskazuje, że papież ma na myśli także środki społecznego przekazu, zaś tak wysoka ocena wynalazków posiada podstawę już w tym, iż są one dziełem Boga i ludzi, tzn. Boga, który dał ludziom odpowiednie możliwości ich tworzenia. Dekret o środkach społecznego przekazu *Inter mirifica* Soboru Watykańskiego II rozpoczyna się w następujący sposób: „Wśród niezwykłych wynalazków techniki, które zwłaszcza w najnowszych czasach ludzki geniusz z pomocą Bożą rozwinął spośród rzeczy stworzonych, Matka Kościół ze szczególnym zainteresowaniem przyjmuje i popiera te, które w największym stopniu dotyczą ducha ludzkiego i które otworzyły nowe

diomessage_it.html (25.02.2014). W niniejszym opracowaniu wykorzystano możliwości, jakie dają zasoby cyfrowe. Autor jest świadom znaczenia, bezsprzecznej wartości wydawania drukiem. Nie można jednak ignorować atutów, które daje publikacja np. na portalach internetowych, platformach elektronicznych, w bibliotekach cyfrowych, elektronicznych bazach danych. Gdy chodzi o zwiększenie możliwości udostępniania informacji, ich weryfikowania i pozyskiwania, to wzrosły one w takim stopniu, że przychodzi na myśl, iż mamy do czynienia z przełomem większym, niż ten związany z wynalezieniem druku. Co do rzetelności przekazu, to błędy z różnych powodów pojawiają się tak w przypadku pierwszego, jak też drugiego sposobu komunikowania. Portal Stolicy Apostolskiej (tutaj podany zostaje adres jego wersji włoskojęzycznej: <http://w2.vatican.va/content/vatican/it.html>) to przykład starannego, rzetelnego udostępniania informacji, i to w coraz większym zakresie, świadectwo zrozumienia możliwości wynikających z postępu technologicznego.

²³ Pius XII, *Litterae encyclicae de re cinematographica, radiophonica ac televisifica Miranda prorsus*, 8.09.1957, tekst za: http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_08091957_miranda-prorsus_it.html (25.02.2014).

drogi bardzo łatwego przekazywania wszelkiego rodzaju informacji, przemysłów i zaleceń. Wśród tych właśnie wynalazków wyróżniają się środki, które ze swej natury zdolne są bezpośrednio wpływać nie tylko na poszczególnych ludzi, lecz także na zbiorowości i na całą społeczność ludzką, a mianowicie: prasa, kino, radio, telewizja i inne tym podobne²⁴. Tekst oryginalny – czyli łaciński – rozpoczyna się tu następująco: „Inter mirifica technicae artis inventa [...]”. W tłumaczeniu angielskim czytamy: „Among the wonderful technological discoveries [...]”, francuskim: „Parmi les merveilleuses découvertes techniques [...]”, hiszpańskim: „Entre los maravillosos inventos de la técnica [...]”; włoskim: „Tra le meravigliose invenzioni tecniche [...]”²⁵. W tekście oryginalnym, za którym podążają przekłady ważne co do zasięgu językowego, czyli wpływowo, i związane ze znaczącymi środowiskami myślicieli, mass media są przedstawione jako należące do kategorii rzeczy cudownych, zachwycających, pozytywnie zdumiewających, nie zaś tylko godnych podziwu czy niezwykłych. Nasuwa się wniosek, że tłumaczenie polskie z 2002 roku wskazuje pewną rezerwę wobec takiego spojrzenia na mass media. Podobny wniosek nasuwa się w związku z polskim wydaniem dokumentów soborowych z 1968 roku, czyli tłumaczeniem dominującym do roku 2002, a więc wpływowym, gdy chodzi o recepcję nauczania soborowego w obszarze języka polskiego²⁶.

Myśl soborową podejmuje papież Paweł VI. W 1967 roku w pierwszym orędziu na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu pisze on: „Dzięki tym cudownym rozwiązaniom technicznym ludzkie współżycie osiągnęło nowe wymiary”. Nieco dalej papież stwierdza: „W tym wszystkim dostrzegamy, jak ukazuje się i realizuje cudowny zamysł opatrnościowego Boga, który otwiera ludzkiemu geniuszowi zupełnie nowe drogi, by stawał się on coraz doskonalszy, drogi pozwalające osiągnąć ostateczny cel właściwy człowiekowi”²⁷. Jan Paweł II prowadzi dalej ten tok myślenia, stara się go przekazać. „Słusznie Pius XII [...] w encyklice *Miranda prorsus* [...] mówił o tych środkach, klasyfikując je jako «cudowne wynalazki, którymi chlubią się nasze czasy» i dostrzegając w nich «dar udzielony przez Boga»”²⁸. 15 marca 2003 roku Jan Paweł II użył określenia

²⁴ Sobór Watykański II, Dekret o środkach społecznego przekazu *Inter mirifica*, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 87.

²⁵ Dane za http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/index_it.htm (5.05.2012).

²⁶ Sobór Watykański II, Dekret o środkach społecznego przekazu myśli *Inter mirifica*, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst polski*, Poznań 1968, s. 78.

²⁷ Paweł VI, *Messaggio per la I Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali I mezzi di comunicazione sociale*, 1.05.1967, tekst za: http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/messages/communications/documents/hf_p-vi_mes_19670507_i-com-day_it.html (28.10.2011).

²⁸ Jan Paweł II, *Messaggio per la XV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali Le comunicazioni sociali al servizio della responsabile libertà dell'uomo*, 10.05.1981, 1, tekst za:

„«błogosławiona telewizja», uczestnicząc w dwukierunkowym połączeniu satelitarnym pomiędzy sześcioma miastami uniwersyteckimi, podczas którego młodzież akademicką różnych krajów złączyło wspólne czuwanie modlitewne z papieżem”²⁹. Z kolei w liście *Szybki rozwój* Jan Paweł II pisze m.in.: „Nie lękajcie się nowych technologii! Są one «wśród niezwykłych wynalazków» – inter mirifica – które Bóg dał nam do dyspozycji”³⁰. O ile cytaty z *Inter mirifica* nr 1 odpowiadają polskiemu przekładowi z roku 2002, o tyle obecność słów łacińskich jednoznacznie wskazuje na zaliczenie technologii związanych ze środkami społecznego przekazu i dalej mediów – kontekst jednoznacznie przemawia za taką interpretacją – do rzeczy cudownych. To tak, jakbyśmy mieli do czynienia z dokonaną wycuciem i taktem korektą oficjalnego polskiego tłumaczenia dokumentów soborowych z 1968 i 2002 roku.

W 2011 roku w przemówieniu z okazji zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu, w związku z upowszechnieniem się tzw. nowych mediów, papież Benedykt XVI podjął kwestię skutków, jakie pociąga za sobą „coraz ściślejszy i bardziej codzienny związek człowieka” z nimi³¹. „[...] Paweł VI wskazywał kierunek refleksji, gdy mówiąc o pierwszych projektach automatyzacji językowej analizy tekstu biblijnego, zadawał sobie pytanie: «Czyż ten wysiłek nadania narzędziom mechanicznym swoistej funkcji duchowej, który przez swą użyteczność zostaje uszlachetniony i uwznioślony, nie ociera się o sacrum? Czy to duch został uwięziony przez materię, czy może materia, ujarzmiona i zmuszona do posłuszeństwa wobec praw ducha, składa temu duchowi wielki hołd?» [...] Wyczuwa się, że słowa te mówią o głębokiej więzi z duchem, która jest powołaniem technologii”³². Także papież Franciszek formułuje bardzo pozytywną ocenę nowych technologii komunikacyjnych: „[...] rewolucja

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/communications/documents/hf_jp-ii_mes_10051981_world-communications-day_it.html (28.10.2011).

²⁹ A. Baczyński, *Jan Paweł II – blask osoby w telewizji*, [w:] A. Baczyński, M. Drożdż, *Nie lękajcie się. Jan Paweł II i media*, dz. cyt., s. 109.

³⁰ Jan Paweł II, List apostolski do odpowiedzialnych za środki społecznego przekazu *Szybki rozwój*, 24.01.2005, 14, tekst za: <http://www.kuria.lomza.pl/index.php?wiad=1541> (27.02.2010).

³¹ Benedykt XVI, Przemówienie z okazji zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu, 28.02.2011, tekst za: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia (31.08.2011).

³² Benedykt XVI, Przemówienie z okazji zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu, 28.02.2011, tekst za: <http://www.opoka.org.pl/aktualnosci/news.php?s=opoka&id=36387> (28.02.2011). W związku z duchowością, wierzeniami religijnymi oraz współczesnymi technologiami mówi się np. o *sacrum cyfrowym*. Zob. J. Mariański, *Sekularyzacja, desekularyzacja, nowa duchowość. Studium socjologiczne*, Kraków 2013, s. 186; H. Honisz, *Internet jako miejsce ewangelizacji*, [w:] *Wartości w mediach – z dolin na szczyty*, red. A. Baczyński, M. Drożdż, Tarnów 2012, s. 303n.

środków przekazu i informacji jest wielkim i ekscytującym wyzwaniem, wymagającym nowej energii i nowej wyobraźni, by przekazywać innym piękno Boga³³.

Przytoczone teksty pokazują, że ocena czy wręcz zachwyt tym, co dobre w postępie technologicznym, w rozwoju cywilizacji, w procesie jednoczenia na bardzo szeroką skalę nie niknie z upływem czasu. Nie przekreślają ich dawne i nowe wyzwania, niebezpieczeństwa. Cechuje je uzasadniona trwałość.

*

W encyklice *Dominum et Vivificantem*, do której głównych wątków, jak pokazuje już tytuł, należy zagadnienie Bożej obecności w życiu świata, Jan Paweł II pisze: „Wcielenie Boga-Syna oznacza przyjęcie do jedności z Bogiem nie tylko ludzkiej natury, ale – w tej naturze – poniekąd wszystkiego, co jest «ciałem»: całej ludzkości, całego widzialnego, materialnego świata. Wcielenie ma także swój sens kosmiczny oraz kosmiczny wymiar. «Pierworodny wszelkiego stworzenia» [...], wcielając się w konkretne człowieczeństwo Chrystusa, jednoczy się w pewien sposób z całą rzeczywistością człowieka, który także jest «ciałem» [...] – a w niej z wszelkim «ciałem», z całym stworzeniem³⁴. Przytoczone słowa oddają właściwe chrześcijaństwu rozumienie intencji Boga względem świata oraz ich realizację. Obecnie z różnych względów i w różnym kontekście pojawia się określenie „globalizacja” i jemu podobne. W ten sposób mamy do czynienia ze wskazaniem na pewne procesy, ale także na aspiracje i nadzieje. Koncepcja i rzeczywistość globalizacji nie jest równoważna ze związaną z chrześcijaństwem koncepcją i rzeczywistością dzieła stworzenia-zbawienia. Pewne związki między nimi jednak istnieją. Pierwsza koncepcja i rzeczywistość zawiera się w drugiej, potrzebuje tej drugiej. Zarazem może stanowić pomost między „tym”, co we współczesnym świecie nie zna chrześcijaństwa, a samym chrześcijaństwem, przyczynić się do skorzystania z potencjału właściwego tej religii. Ich zestawienie może pomóc samym chrześcijanom, gdy chodzi o ich spotkanie z tym ważnym środowiskiem, jakim jest współczesność.

³³ Franciszek, Orędzie na 48. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Przekaz w służbie autentycznej kultury spotkania*, 24.01.2014, tekst za: <http://paulus.org.pl/display,219.html> (27.01.2014).

³⁴ Jan Paweł II, Encyklika o Duchu Świętym w życiu Kościoła i świata *Dominum et Vivificantem*, 18.05.1986, 50, tekst za: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_18051986_dominum-et-vivificantem_pl.html (8.08.2012).

Abstrakt

Globalizacja a dzieło stworzenia-zbawienia

Określenie „globalizacja” można uznać za symbol naszej epoki, nowoczesności i postępu. Tytuł artykułu odsyła również do zawsze związanej z chrześcijaństwem koncepcji historii właśnie jako jednoczenia na bardzo szeroką skalę i dogłębnie. Pierwsza część opracowania prezentuje ogólny zarys tak rozumianych dziejów. Następnie zostały wskazane przykłady związanej z duchowością chrześcijańską realizacji tego jednoczenia. Ostatnia część jest poświęcona stosunkowi chrześcijaństwa do jednego z podstawowych narzędzi i wymiarów jednoczenia, którym jest współczesna globalizacja, czyli do środków społecznego przekazu. Nieraz nie zauważa się, że na ten stosunek składa się np. podziw. Rysuje się w ten sposób zbieżność między współczesną globalizacją i chrześcijańskim rozumieniem historii, która przedstawia się jako korzystna i dla chrześcijaństwa, i dla współczesnych procesów globalizacji.

Słowa kluczowe: chrześcijaństwo, duchowość, globalizacja, mass media, stworzenie, zbawienie

Abstract

The globalization and the mystery of creation and salvation

The term *globalization* can be considered as a symbol of our era, modernity and progress. The article also refers to always associated with Christianity's concept of history as a unification on a very large scale and depth. The first part of the article presents a general outline so understood history. Then were identified examples of Christian spirituality associated with the implementation of this unification. The next part is dedicated to the relation of Christianity to one of the basic tools and dimensions of unification, which is the contemporary globalization, that is to the media. Sometimes one does not notice that this relation consists of such admiration. The convergence between contemporary globalization and the Christian understanding of history presents itself as a useful for Christianity, as for the contemporary processes of globalization.

Keywords: Christianity, creation, globalization, mass media, salvation, spirituality

Bibliografia

Baczyński A., *Ukazać Kościół przez świat mediów*, [w:] A. Baczyński, M. Drożdż, *Nie lękajcie się. Jan Paweł II i media*, Kraków 2011, s. 53–63.

Benedykt XVI, Przemówienie z okazji zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu, 28.02.2011, tekst za: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia (31.08.2011).

- Fairclough N., *Language and globalization*, "Semiotica" 2009 Issue 173, s. 317–342.
- Franciszek, Orędzie na 48. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Przekaz w służbie autentycznej kultury spotkania*, 24.01.2014, za: <http://paulus.org.pl/display,219.html> (27.01.2014).
- Jan Paweł II, List apostolski do odpowiedzialnych za środki społecznego przekazu *Szybki rozwój*, 24.01.2005, tekst za: <http://www.kuria.lomza.pl/index.php?wiad=1541> (27.02.2010).
- Levison J. R., *Creation and new creation*, [w:] *Dictionary of Paul and his Letters*, ed. G. F. Hawthorne etc., Downers Grove–Leicester 1993, s. 189–190.
- Mariański J., *Sekularyzacja, desekularyzacja, nowa duchowość. Studium socjologiczne*, Kraków 2013.
- Nádrag L., Bala M., *A study of the term „globalisation”*, "Linguistic and Philosophical Investigations" 13 (2014), s. 641–649.
- Paweł VI, Messaggio per la I Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali *I mezzi di comunicazione sociale*, 1.05.1967, tekst za: http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/messages/communications/documents/hf_p-vi_mes_19670507_i-com-day_it.html (28.10.2011).
- Pius XI, Il primo radiomessaggio tutte le genti e ad ogni creatura *Qui arcano Dei*, 12.02.1931, za: http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/speeches/documents/hf_p-xi_spe_19310212_radiomessage_it.html (25.02.2014).
- Sobór Watykański II, Dekret o środkach społecznego przekazu *Inter mirifica*, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 87–95.

